

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Evsebivs || De Euangelica pr[a]eparatione

Eusebius <Caesariensis>

[Augsburg], 1522

VD16 E 4299

Liber quartus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-34477

72 DE PRAEPARATIONE EVANGELICA.

fuit sponte fateatur quomodo sol erit: quod si sol est, quomodo Delos, insula, patria, & mater Latona: hec enim uera esse ipse Apollo respondit. Præterea si Apollo Sol est, quomodo hec de seipso cecinit: Virum Sol de caelo in aliquem hominem descendit, & hæc de se cecinit: Sed non est possibile tale tantæque substantiæ homini se subijcere. An intelligētia & uirtus illa, quæ in ipso est: Sed nec illam anima hominis unquam suscipere potuit. Eadem utemur ratione de Luna, quæ uis potestatis, quæ in Luna est, Hæcatē appellantes, & malignorum spirituum originem putantes, cum ad amoris obscena inuocent ministeria, concedendum eis fortasse uideatur. Quomodo autem & Pluto & Serapis in Sole referunt, cum malignorum spirituum princeps esse Serapis prædicetur: ex quibus omnibus mystica philosophorum Theologia, falsa & cauillatoria uniuersa uidetur. Oraculorum autem omnium auctores demones esse malignos, quod nonnunquam fabulas, nonnunquam philosophorum sententiā ratam faciunt, ut & illos derideant, & hos maiore arrogātia perdant quis non uiderit.

EVSEBII PAMPHILI DE PRAEPARATIONE
Euangelica. Liber quartus.

Is itaque dictis, iam tempus est in hoc uolumine tertiam partem gentiliū theologiæ percurrere, quā ciuilem appellat. Nam quoniam in tria genera theologiā partiuim, in fabulosum, quod etiam historicū appellat, poetis maxime attributū, in naturale atque mysticum, quod philosophi approbarūt, & in ciuile, quod in singulis ciuitatibus consuetudine ac legibus defendatur, estque de duobus primis partibus in superioribus libris expositum. Tempus iam est tertiam quoque portionem quā ciuilem appellat, testimonio semper ipsorum utentes redarguere. Continetur igitur in hoc tertio genere oracula, responsa, curæ morborum in hominibus pijs, & e contra, eiectiones uel aucti morbi in impijs, quarum omnium rerum periculum fecisse, dicentes pie se deos colere, nos uero impie facere affirmant, qui tam manifestas uirtutes contemnamus, leges patrias transgredientes, quas oportet unumquemque seruare, ut nemo debeat res nouas temeraria cura scrutari, præsertim cum a legibus capitalis poena aduersus eos decernatur, qui secundum leges & consuetudines

diues patriæ deos non uenerantur, sed primum quidem & fabulo-
sum Theologiæ genus, & secundum naturale scilicet ac allegoricū,
unusquisq; sicuti placet inquirunt interpretetur ac reprobet. Tertium
autē quod singularium legibus ciuitatum comprobatur, nec poe-
ta quisquam, nec philosophus moueat, nisi uelit tanquā impius iure
patrio puniri. Ad hæc igit nobis dicendum, ratioq; reddenda, qua-
re Saluatoris nostri Euangelica prædicatio omnium gentium hu-
iusmodi legibus contemptis, ad uerum sui cultum non reuocat.

Quod hominum artificio responsa reddi quispiam non
temere diceret.

CAP. I.

Q uales igitur eas uirtutes, quæ in simulachris habitant di-
cere oportet? Vtrum bonas & uere diuinas, an e contra?
Hoc enim modo mihi nunc placet eos interrogare, nam
alius fortasse non ita faceret, sed nullam omnino uirtutē
in simulachris esse cōtenderet, & hominum malitia
artemq; malefica omnia fieri probaret. Responsa enim ipsa ad decipi-
endos auditores ab astutis & cautis hominibus ambigue ad utrūli-
bet euetum esse acute composita. Miracula quoque, quæ in simulachris
attribuunt, natura rerum fieri, multa enim genera esse herbarū, mul-
ta lapidum, secreta quadam & multis ignota natura insita morbos
quosdam pellentia, quosdam inducentia, alia enim contrahere atq;
densare, alia distrahere & rarificare tendere, aut omnino mutare &
saluare, nata esse. Quod alia breui tēpore, alia lōgo efficiunt, & alia
in longum durant, alia cito dissoluunt. ita nonnulla conseruantia fa-
nitatis inueniunt, nonnulla ecōtra morbos inducunt. Multa etiam
lucem Lunæ ita sequuntur, ut simul cum ea crescant atq; decrescāt.
Animalia igitur nonnulla, plantæ, lapides, aromata, magnas uirtu-
tes insita sibi natura possident, ad quæ omnia posicio quoq; locorum
multum conducit. Instrumenta etiam ipsis ad huiuscemodī artem
multo ante præparata, & ministros eis esse multos diceret, qui per
ciuitatem uagantur inuestigantes, cuius rei quilibet egeat, ut intel-
ligant quid petiturus a deo uenerit, propterea ex adytis & penetra-
libus & profundissimis plerumq; speluncis respōsa ferri, ut & tene-
bræ ipsæ non nihil cōferant, & nonnulli lateant in cauerarum se-
cessibus nunciij atq; ministri, ad que omnia uidelicet nō parū super-
stitio

g v stitio

stitio & opinio faciat hominum. Preterea multitudinis inscitiam &
 eorum astutiam, qui hæc peragunt non parum posse, qui uel uolu/
 ptate capiant interrogantes bona spe sibi proposita, uel si nonnulla
 coniectura quid euenturum sit consequi potuerunt aperte, ut in cæ/
 teris credantur, mala prænunciant. Sin uero nihil coniecturis inue/
 nitur ambiguitate, ita falluntur, ut redargutionem effugere uidean/
 tur. Multa uero etiam contingere alijs quibusdam cauillationibus
 adhibitis, nam & cantando nonnunq̄ peragere quædam uidentur,
 & inaudita quædam nomina inuocant, ut diuini uideantur. Maxi/
 me autem multos decipi, cum aliquantulum docti sint, quos ipsa respõ/
 forum mirabilis cõpositio, & uerborum elegantia, & orationis gra/
 uitas simul & ambiguitas adeo trahit, ut diuini esse facile credât. Ex
 illis autem responsis, quæ ambitione dicta non sunt, sed quadam fu/
 turorum coniectura clarius prolata multa, imo uero pene omnia fal/
 sa inuenta sunt, unde si quod etiã euentu rerum comprobatum fu/
 erit, casu potius q̄ ratione id accidisse credendum. Quæ quamuis
 paucissima sint, feruntur tamẽ in primis, & lapidibus insculpta per/
 manent. Quæ autem falsa fuerunt, pene innumerabilia eorum nul/
 lus meminit, neq̄ nihil animo uoluit bellorum & seditionum. Hæc
 responsa deorum causa fuisse plerumq̄, nec etiam eo tẽpore, quan/
 do Græcia florebat, & dæmonum superstitio in ea uigebat, clarum
 quid & utile facinus prædictione deorũ factum unquã fuisse. In ca/
 lamitatibus enim bellorum nihil prouidentes dereliquerunt eos,
 quos in summa bellorum pericula responsis impulerunt, quod loco
 suo planius faciemus, probabimusq̄ multos ab illis in bella iniectos,
 nec utiliter unquam responsum, sed ambiguitate, qua ignorantiam
 suam tegebant, delusos decæptosq̄ fuisse quærentes. Multa enim
 etiam tu ipse ab historijs colligere potes, quibus sæpenumero salu/
 tem & uitam ægrostantibus promittentes, & quasi dij crediti, ac di/
 uinæ p̄dictionis magna exacta mercede, euentu ac morte languen/
 tium patefacti sunt, malefici quidam uiri nõ dij fuisse. Quid autem
 oportet dicere, quod ciuibus suis isti fatidici nunquam profuerunt,
 & eis, q̄ de longe ueniunt, ignoticq̄ sunt, mirabilia promittunt, cum
 certe oporteret ciuibus magis suis quam alienis deos propitios fa/
 cere. Sed quia peregrinos ignorantes malitiam suã, facile decipiunt,
 ciues

ciues autem suos longi temporis periculo doctos decipere non possunt. Hoc ita fit, sic uniuersam rem istam humanae inuentiois opus fuisse quispiam assereret. Vnde ab omnipotenti iam deo cum templis & simulachris deiecta, omnino putrescit. Vbi enim est oraculum Delphicum, quod magna religione ab hominibus colebatur? Vbi Apollo Pythius aut clarius: ubi Dodonæus Iuppiter? Delphicum quidem oraculum, ter a Thracibus concrematum fuisse traditur, nec unquam ab Apolline calamitas illa prædicta. Idem de Capitolino Ioue Ptolemæorum temporibus fuisse audiuius, quando Vestæ quoque templum exustum fuit. Magna uero illa effigies Iouis, quam decus quasi uniuersæ Græciæ dicunt fuisse temporibus Iulij Cæsaris, in olympicis certaminibus fulmine diuinitus icta flagrauit. Antiquioribus etiam temporibus, Capitolinum arsisse templum fertur, & Pantheum fulmine dissectum atque dirutum narratur. Serapis quoque, sacrarium in Alexandria similiter arsisse non ignoramus. Quæ omnia ab ipsis gentilibus conscripta tenemus. Quid igitur mirum est, si alijs prodesse non potuerunt, qui ab extremis seipsum periculis non defenserunt? Illud autem quod maximo argumento est ab hominibus hæc, non ab alia uirtute fieri non præmittam. Nam multi uarum atque aruspicum non solum priscis, sed etiam nostris temporibus tormentis in iudicio coacti, uniuersam rem suis inuentioibus fieri ædiderunt, a quibus modos quoque artificij exquisitus patefactos non ignoramus qui tanquam seductores & malefici uiri, ultimo supplicio secundum leges affecti sunt, quæ res adeo claræ sunt, ut neminem lateant. Non enim deiecti quidam & ignobiles, sed alij generosam istam philosophiam pallium induti, & suppelilem eleuantes, profitebantur. Alij primates Antiochenæ ciuitatis fuerunt, & illi maxime qui aduersus ueram Christi religionem multa conati sunt, Nec sumus nescij philosophum quoque illum & uatem similia in Mileto passum interisse. Quibus omnibus in unum collectis, non dubitabit forsitan aliquis dicere, nec deos nec daemones hæc oracula constituisse, sed seductorum atque improborum hominum ad turpes quaestus excogitationem fuisse. Quam opinionem multis etiam Græcis, Et illis maxime, qui nominatissimi Philosophi fuerunt, placuisse non ignoramus. Nam Peripatetici homines, Cynici,

atque

atq; Epicurei sic sentiūt, quos ego idcirco summopere admiror, q̄a nati & educati moribus corruptissimis, & a parentibus tam deos q̄ oracula reuereri docti, sua sponte potuerūt ab erroribus illis emergere, adeo ut scribere quoq; ausi sint, non modo falsa, uerum etiam inutilia, & multorū detrimentorū causam oracula esse. Quorū scripta cum pene infinita sint, unius testimonium mihi nunc sufficit, q̄ cum Chrysippus a p̄dicatione deorum fatalem uim cōfirmare uellet, sic aduersus eum cōscribit redarguens, q̄a male responsis deorū, quæ ut plurimū falsa sunt, fatum esse ostendat. Audias igit̄ quid ipse ad uerbum scribit. Ad hæc alia quoq; rōne in his q̄ de fato conscripsit Chrysippus utitur. Nō enim possent inquit p̄dicationes uatum ueræ esse ac certæ, nisi fato fierent uniuersa. quæ ratio multo uanior est q̄ cætera. Quasi enim uerum atq; concessum esset, ueritatem in responsis deorum cōtineri, qualisq; id manifestum sit, omnia fati fieri. Ex hoc intulit. Videmus autem omnino cōtrarium aperte, nāq; patet plurima ex oraculis mēdacio ac fraude composita, uerū Chrysippus ex alterutris hæc comprobauit. Omnia enim fati fieri inde ostendit, q̄a uaticinatio sit. Vaticinationem x̄o esse inde probat, q̄a omnia fati fiunt, quo probationis modo nihil uanius excogitari potest. Qd̄ si nonnulla responsa euentu rerū uera fuisse cōtendat, quia perpaucissima illa sunt, patet nō uaticinij certitudine, sed casu sic accidisse, quod nullam esse uaticinij artē ostendit. Nec enim arcu aut funda artificiose uti eum dicemus, q̄ cum sapius atq; sapius telum proiecerit, semel aut ad summū bis uel ter ad signum p̄uenit, cum pene infinities lōgissime a signo abfuerit, nec ille certe medicinam tenet, q̄ cū multos interemerit, uix tandē unum a morbo liberauit. Nulla em̄ scientia uel ars dicit̄, q̄ omnia uel saltē plurima ad debitum finē nō deducat. Qd̄ autē omnia fere falso uates isti p̄dicant, uniuersa uita hominū testis est. & isti ipsi maxime, qui uaticinandi artē profitentur, quos manifeste uidemus, cum sibi aliquid agēdum utile imminet, sententia & consilio eorum uti diligēter, qui rerum peritiam habere putantur. Verum, quod uaticinatio nulla sit, in alijs plenius approbamus, ea etiā efferentes, q̄ hac de re Epicurus conscripsit. Nunc autē illud, quod diximus cōfirmandum nō esse, scilicet artis, sed casus ueritatē oraculorū. Cū em̄ nō sp̄ neq; plerūq; sed rarissime aliqd

aliquid assequimur, nec sciētia, nec arte, sed casu & fortuna id factū dicimus, si uocabuloꝝ potestates recte rebus accommodamus.

Inutilem esse diuinationem.

CAPVT II.

AD hæc etiam si concederetur uera esse respōsa, uaticinan-
dicq; artem nō fictam, fatata quidem esse omnia probe se-
queretur, utilem uero esse diuinationem hominibus nul-
lo modo hinc demonstraretur. Summopere nanq; uatici-
nationes Chrysippus laudat, tanq̄ humanæ uitæ perutiles. Sed que-
nam utilitas sequeretur, si futura omnino mala prædiscas, cum nullo
modo cauere possis. Nam quæ fatata sunt, nemo euitare potest, nul-
la igitur utilitas, imo uero & dolor inde sequitur. Mœror em̄ pro-
pter futura mala hominum, animos perturbat, Nec uero ecōtra, tan-
ta ex prædictione bonorum læticia homines efficiuntur. Non enim
tantum solent homines expectatione bonorum gaudere, quantum
timore malorum exagitari. Præterea mala nobis imminere, nisi au-
diamus, nullo modo cogitamus, bona uero humanum genus expe-
ctare solet, propter naturæ mirabilem ad ea inclinationem. Ita fit, ut
bonorum nunciatione, non magnopere augeatur læticia, imo autē
nonnunq̄ etiam minuatur, si maiora sponte sperauimus, q̄ uaticinio
prædicuntur. Malorum autem prædictione, quoniam præter speam
sepenumero annunciat, uehementer turbemur. Verum etiam,
si hæc ita non se haberent, neminem tamen lateret, nullam esse in di-
uinatione utilitatem. Quod si quis dicat ideo ipsam conferre homi-
nibus, q̄a futura mala prædicit, nisi caueamus, is fatorum uim abstru-
lit, siquidem nostrarū uirium est cauere, & non cauere. Quot si ne-
cessario id quoq; fieri quispiam contendat, ut fati necessitas uniuersa
complectetur, sic diuinationis commoditas nulla erit. Fiet enim
omnino quod fatatum est, etiam si omnibus oraculis prædiceretur.
Oedipoda quidem & Alexandrum Priami filium, ipse quoq; Chry-
sippus asserit, nō potuisse a parentibus interimi, quos summopere id
facere studuissent, ut malum quod ab illis sibi futurum erat, effuge-
rent. sic nec diuinatio nec studium eis suum profuit, propter fatoz
necessitatem. Hæc ille, Tu autem illud semper probo, Seneas, Peripa-
teticos, ut diximus, Cynicos atq; etiā Epycureos, græcos homines
atq; philosophos, & Græciæ moribus a pueritia educatos, & inquit
sitioni

sitioni ueritatis maxime deditos, oraculoꝝ responsa omnia tanq̄ in/ ania contēpisse, quo certe nequaq̄ illi fecissent, nisi apertissime rem falsam omnino uiderent. Plurima huiuscemodi colligere in animo non est. Nam quis magna istorum copia sit, non tamen hoc pacto, quia scilicet hominum inuentione, ac acuta excogitatione oracula penitus constent. Sed sicut incepti, aliqua uirtute fieri hæc non inficians, respondere constitui. Non enim parum huius loci refutatio euangelio conducit. Nam si omnes simul Græci atq̄ Barbari ante aduentū Saluatoris nostri deum uerum ignorasse, & a malignis dæmonibus in morem cæcorū fuisse ducti ostendunt, quomodo non magis euāgelicæ dispensationis mysterium admirabitur, quo undiq̄ a seductione & oppressione dæmonum liberati sumus; ex illo enim tempore ad hunc usq̄ diem cum ipsis simulachris atq̄ templis cuncta ubiq̄ oracula iacent, ac pro eis orandi & hymnis efferendi uerum deum & Saluatorē nostrū ecclesiæ in medijs urbibus euāgelicæ doctrine uirtute in toto orbe condite sunt, ubi animis pijs & cultu uirtutis fulgētibus secundum salutaria & diuina præcepta quotidianie ab omnibus gentibus, hostiæ quæ solæ deo placent, deo saluatori nostro offeruntur. Quibus cum simul etiam illud ostenditur, non temere nos uti multi putant superstitionem a parentibus traditam contēpisse, sed uero certoq̄ iudicio ueritatem euangelicam amplecti. Sed de his hæcenus. Tempus enim est iam, ut propositū negocium capiamus.

Diuerse gentium Theologiæ. CAPVT III.

In quattuor igitur genera exquisitissimi facultatis Theologi, nō Theologiæ modum quendam, ut in superioribus, sed quasi subiectum ipsius partiunt. In primis enim deum patrē oīum atq̄ regem locandum putant, deinde aliorum deorum multitudinem sequi cōstitunt, tertio loco dæmones, quarto heroes ponunt, quos omnes lucem esse & appellari autumant, præter malignos dæmones, qui tenebræ appellantur. Dæmones enim alios bonos, alios prauos arbitrantur, & hos ita primum locum in malis obtinere, quemadmodum deus in bonis, ita rebus diuisis de dijs quidem caelestibus & usq̄ ad Lunam habitacula tribuerunt. Dæmonibus præcipiant caelestes, q̄s & æthereos deos appellant, summa esse religionis

religione colendos, post eos bonos dæmones, tertio, heroum anias, extremo prauos dæmones placandos aiunt. Hæc uerbis partientes, opere malignas dæmonū uirtutes solummodo colere inueniuntur. Cōsideret em̄ unusquisq; quales iam putari oporteat eas uirtutes, quæ idolis colunt, deos ne, an dæmones, & utrum bonos dæmones an proteruos. Quod facile facere poterit, si diligēter his libris attendet. Ignorare autē nō oportet, nullū dæmonē a diuina scriptura bonum appellari, necq; deum aliū esse uere atq; proprie, p̄ter unum, q̄ om̄ia creauit. Virtutes autē bonas, q̄ creaturis connumerant, nec deos nec dæmones, sed dei angelos & spiritales ministros, potestates diuinas, archangelos, alijsq; noibus pulchre accōmodatis nūcupat. Dæmones autem si nominis potestātē dicere licet, nō q̄ dæmones sint, quod latine sciētes dicere possumus, sed q̄ dīmānīn soleāt, pulcherrime appellauit. Id autē latine tum timere, tum terrere significat. Absurdum certe omnino est bonas & malas uirtutes, q̄ nullā operationis similitudinē habeant, eadē appellatione confundere.

Porphyrus de Philosophia responsorum.

CAPVT. IIII.

Videamus igitur, quanam uirtutes oraculis & responsis p̄sunt, ut impietas gentilitatis om̄ibus pateat, nec a me ipso quicquam afferre in animo est, ne criminandi anas præbeam inimicis, sed testimonijs, quod adhuc feci eorū ipso rum in medium productis, totam rem peragam. Cum autem innumerabiles sint, & philosophi, & historici, illum idoneū magis proposito meo iudico, qui & dæmonibus maxime amicus fuit, & multa nostris temporibus aduersus nos mendosissime conscripsit. Hic enim gentilium pene omnium deorum ac dæmonum naturam maxime inuestigasse, & summopere falsitatem defendisse uidetur. Hic igitur in libris, quos de responsorum Philosophia conscripsit. Apollinis ac reliquorum deorum & bonorum dæmonum illa responsa collegit, quibus putauit, & uirtutem suorum dæmonum ostendere, & cæteros homines ad uerum, ut ipse dicit, dæmonum cultum impellere posse. Ex istis igitur responsis, quæ ab ipsis electa sunt, quæque quasi ueriora memoriæ tradita, operaprecium est totam hanc rem considerare atq; cognoscere, quales nā sint eorū auctores. Sed
primū

primum illud uideamus, quomodo in exordio librorum iureiuran-
do affirmat, nihil se falsi allaturum, cōstantibus inquit atq; firmis ho-
minibus, quia bonitate deorum atq; dæmonum, spem salutis hauri/
unt, nihil addens, nihil auferēs hęc tradere oportet. Nā & ego deos
ipso testor, nihil ad responsorū sensum aut addidisse aut detraxisse,
nisi forsā uerbum aliquod correxerim, magisq; impietatem timui,
q̄ futuram sacrilegij pœnam. Collegemus autem in his libris multa,
quæ ad ueritatem dogmatum pertinent, & diuinationis negocium
non omnino contemnemus. Nam & ad speculationem harum rez
conducit, & ad bene uiuendum hortatur. Quam autem utilitatem
hic labor afferet noster, illi maxime cognoscent, qui cum ueritatem
magno labore quæsissent, uōra sæpius fecerūt, oraruntq; ut autho/
ritate docētium deorum uisione dignati, possent a dubitationis ue/
xatione liberari. Huiusmodi usus exordijs obtestatur postea, ne ad
multos libri efferantur his v̄bis. Tu uero caueas ne lucri, aut inanis
gloriæ gratia, scelestis & indignis hominibus hęc tradas, non enim
paruum tam tibi qui ædes, q̄ mihi qui tibi credidi periculum immi/
net. His autem solummodo hęc cōmunicanda sunt, qui uitam ad
anime salutem direxerunt. Nam & ipsi dñj non aperte, sed enigma/
tice hominibus ista tradiderunt. Respōsa deinde Apollinis colligit,
quibus non solum dæmonibus & infernis uirtutibus, uerum etiam
cælestibus animalia esse sacrificanda præcepit Apollo. Cum idē ipse
in alijs dæmones non deos esse affirmet, q̄bus gentiles cæde anima/
lium sacrificabant, non enim fas esse animalia deorum gratia interfi-
cere. Sed primum Apollinem ip̄m audiamus, qui de cultu & sacrifi-
cijs deorum sic per responsa homines instituit.

Hęc age, qui nutu diuorum ingressus amice es

Huius iter uitæ, mactanda est hostia cunctis

Multa deis, seu quæ terram, seu qui mare uastum

Aera seu qui habitant, latum seu qui æthera, seu qui

Alta colunt cœli, seu qui infima regna barathri,

Quæ quibus obseruanda modis sint singula dicam

Tu memori conscripta animo mea dicta teneto.

Terna quidem diuis cælestibus hostia, & ipsa

Cæcidea mactanda est, terna & terrestribus atq;

Atra eadem, gaudent porro & capiuntur apertis
 Terrestres aris, foueas cum numina contra
 Exposcant atro imbutas inferna cruore,
 Nec placeat nisi quæ terræ mandetur humata
 Hostia, mel uero nymphæ atq; liquentia uina
 Offerri lætantur, ac ignem accendier aris
 Quæ circūuolitant terram sibi numina quærunt.
 Imponiq; atrum corpus, tum thura simulq;
 Inijciet falsas fruges, & dulcía liba.
 Hæc facito, uerum quibus est data cura profundi
 His ipso semper fer sacra in litore, totum
 Projiceq; in fluctus animal, cælestibus autem
 Extremas reddes partes atq; igne cremabis
 Quod superest propone tibi, dapibusq; reserua.
 Sudet odoratis crassiq; uaporibus aer.

Deinde hoc Apollinis oraculum exponit dicēs. Cum igitur & ter/
 restres & inferni dii sint omnibus istis atras quadrupedes offerēdas
 iubet. Modus autē differt, nam terrestribus quidem super aras, in/
 fernis autem in foueis mañandas esse hostias præcipit. Aeris autem
 uolatilia dicit offerenda corpibus holocaustis, & sanguine ad aram
 circumducto, uolatilia etiam marinis, sed uina in fluctus projicere
 mandat, ita omnibus dijs præterq; terrestribus uolatilia imolari pos/
 sunt. Sed marinis solummodo nigri coloris uolatilia, quare cæteris
 alba offerenda sunt. Cælestibus uero & æthereis bestiarum, quas al/
 bas esse uult, extremitates ait conseruādas, reliquas autem partes co/
 medendas. Ex his enim solummodo comedere oportet, ex alijs ꝑo/
 minime, ita quadrupedes & terrestres terrestribus sacrificāda sunt,
 simili nanq; simile gaudet. Ouis porro terrestre animal est, & idcir/
 co Cereri gratissimum, atra uero, quia & terra naturaliter tenebro/
 sa. Tres autē simul, quoniam terrestris corporis tria sunt symbola,
 & super aras terrestribus, quoniam super terram uersantur. Ceteris
 uero dijs idcirco uolatilia sunt offerenda, quoniam uniuersi mouen/
 tur, in motu em̄ semper maris aqua est, cuius atræ sunt hostiæ, quo/
 niam & cæruleus color aquarum. Alba uero aeris, lucis enim, rece/
 prius aer est. Cælestibus autem atq; æthereis extremitates dat con
 h. secrādas

secundas, quoniam leuiore reliquo corpore sunt, quorum sacrificijs communicare oportet, quia cum alij dii arcere mala soleant, caelestes bona nobis largiuntur. Haec mirabilis ille philosophus in libris Responsorum conscripsit.

Redargutio praedictorum ipsius Porphyrij. CAP. V.

A Ge iam uideamus quemadmodum contraria omnino in eo libro posuit, quem de abstinendo a carnibus animalium conscripsit. Ibi enim primum nihil sacrificandum, neque incendendum censet, deinde opiniones aliorum reprobat, asserens non esse deos illos, qui caede animalium gaudent. Sceleratissimam enim esse brutorum etiam animalium caedem, & abominabile non solum deo primo, uerum etiam caelestibus & diuinis uirtutibus. Ita Apollo in suum redarguit, qui etiam caelestibus animalia esse offerenda responsis suis iussit, Theophrasti quoque autoritate utitur, cui placuisse ostendit non dijs, sed daemonibus duntaxat esse sacrificandum. Quare si quis Theophrasti & huius ratione acquiescit, Apollo etiam ipse non deus erit, sed daemon, caeterique omnes, quos deos gentilitas dicit, quibus ubique animalia immolantur, daemones erunt, & daemones perniciosissimi. Nam si caedes & immolatio haec animalium sceleris & abominationis secundum ipsum plenissima est, quomodo erunt boni, qui hac re summopere gaudent? Quod si non solum animalia, uerum etiam crudelitatis cumulo homines etiam mactari offerrique sibi cupiunt, quomodo aptissime scelerati & inhumani non erunt, nihilque aliud quam perniciosissimi daemones: aut quomodo iure nos accusabimur, quod omnino impium esse putamus sanctissimam dei appellationem atque uenerationem immundis spiritibus attribueret? Solum enim creatorem illum omnium deum adorare didicimus, nihil terrenum & mortuum, sed integritatem animi, & castimoniam corporis, rectam scientiam & ardentissimam fidem afferentes, quam ad extremum usque spiritum intemeratam auxilio Saluatoris seruiabimus. Sed uideamus, quibus ostendit rationibus, nec deo, nec diuinis uirtutibus terrenum aliquid offerendum, aut incendendum esse. Aliena enim haec aut ab omni sunt pietate, nihil enim materiale inueniri potest, quod immateriali deo non sit obscenum, ideo neque oratio eius, iuxta uocem proferatur conuenit, sed nec interior oratio si anima uicio contaminatur. Silentio autem sancto, & cogitatione integra,

tegra, ab omni morbo remota eum colimus. sic illi & cōiungimur,
 & similes, ut possibile homini est, efficiamur, mundissimā ueritatem
 quasi sacram hostiā ei offerētes, ita hymnis deū laudamus, ita salutē
 ac impossibilitatē animi regrimus. Sacrificium em̄ deo est aliene ab
 omni uitio mentis speculatio, uirtutibus autem q̄ circa ipsum sunt,
 dijsq; intelligibilibus, hymnos oratiōe offerre possumus. Primitias
 enim offerre omnes solent, earum rer; quas accaperunt, & quibus
 alitur & continet substātia nostra. Quemadmodum igitur agrico/
 la fructuum primitias offert, sic homines oportet mundæ inuentio/
 nem mentis intelligentijs offerre, gratias agētes, q̄a hec nobis tribu/
 erint, & quia nos mentemq; nostram speculatione sua cōtineant at/
 q; nutriant, iuuantes, cōsulentes, & ad salutē nos nostram reducē/
 tes. Hęc Porphyrius, quibus similia in libro de sacrificijs, de primo
 ac magno deo Thyaneus ille Apollonius conscripsit. Sic ergo inqt
 maxime decētem alijs curam de rebus diuinis suscipiet, propitiūq;
 habebit deum, si deo primo, q̄ unus est & ab alijs om̄ibus separatus,
 post quem longo interuallo reliqui cognoscunt, nullo modo sacri/
 ficet, nec ignem incendat, nec sensibilem ei aliqd offerat, nullius ei
 rei eget, non dico a nobis, sed nec ab intelligentijs ipsis. Nō est autē
 in terris, nec in aere quicq;, cui nō insit aliqua obscānitas. Meliorem
 igitur ac superiorem rationem atq; orationem ei offerre debemus.
 Sic autem appello eam, quæ nō ore profertur, quæ illi offerenda est.
 Nam ab optimo atq; pulcherrimo rer; omnium peroptimum simi/
 liter atque pulcherrimum omnium bonorum nostrorum. Intelle/
 ctus uero hic est organo nō indigenis, bona nobis petenda sunt. Sic
 Apollonius. Sed Porphyriū rursus Theophrasti testimonio uten/
 tem audiamus. Gliscēte paulisper inquit iniquitate animalium cru/
 delis immolatio suscapta est, adeoq; creuit, ut ad cacumen iam ma/
 ledictionis peruentum sit, iugulatis hominibus & sanguine aris hu/
 mano cruentatis. Ita demones concitati iustas poenas sumpserunt.
 Alij nanque hominum omnino impij facti sunt, nullos deos colē/
 tes, alij malos deos uenerantur, quos humana meliores natura
 non putant. Nō ergo animalia immolanda sunt, sed illa quæ immo/
 lata nihil omnino ulli officiant. Innocens enim immolatio atque
 sancta penitus esse debet. Si uero quispiam obijciat ita usui nostro

h ij animalia

animalia diuinitus esse concessa, quemadmodum & fruges terrae, seiat animalibus caelis non nihil noxae committi. Priuantur enim anima uiolenter non ergo sacrificanda, praesertim cum ut ipso nomine ostenditur, res sacra sit, facer autem homo est, qui ex alieno gratias refert. Nec enim fruges, si aliunde per uim acciperis, offerre fas est. Non enim aliorum iniuria deus placatur. Quod si ablatae fruges offerendae non sunt, multo minus animalia ui anima inde ablata offerenda sunt, praesertim cum anima multo nobilior frugibus sit, qua qui animalia priuat, magnopere peccat. Praeterea si primitias quasdam ex animalibus dijs offerimus, cuius rei gratia id facimus: utrum honoris: quisnam honor hic potest esse, qui ab iniuria originem trahit: an potius dedecoris & uituperationis: Non possumus quippe negare non iniuste agere, cum animalia nihil iniuriantia interficimus. Sed neque hac uia gratia dijs referendae sunt. Qui enim beneficij gratiam retribuit, non maleficio id peragit. Non enim magis retribuire uidebitur, quam si rem a uicinis raptam, in gratiam & honorem retribueret. Sed neque gratia impetrandi cuiusdam boni. Nam qui alterum laedendo exorare deum putat, is ingratum se futurum ostendit. Quare nec spe futuri beneficij animalia immolanda sunt, praesertim cum non sit possibile ita haec agere, ut deum lateant. Si ergo re alicuius causa immolandum est, nullius autem rei gratia id faciendum ostenditur, relinquunt profecto nequaquam immolandum esse, & maxime cum nulla re ij indigeant, sed animum hominis respiciant, illudque sibi sanctissimum sacrificium sit, rectam de his ipsis, & de reliquis rebus habere sententiam. Mens igitur sancta & anima omnis passionis expers optima primitia deo sunt. Aperte igitur omnibus his iuxta summos Graecorum philosophos patet, nullo animalium litari posse: iniustumque ac obscenum esse caede animalium deum credere fore propitium. Quare non deus nec daemones quidem bonus, sed seductor & mendax fuit, qui nidorem carniuum & libationem sanguinis petijt. Et in eodem libro ipse Porphyrius, Non ignorat inquit, cui curae pietas est, nihil animatum dijs offerri, sed daemones, aut bonis aut malignis.

Quod omnes daemones mali sunt.

CAPVT.

VI.

Quonia

Quoniam igitur alios bonos, alios malos daemones putat, age iam uideamus, certisq; rationibus approbemus, malignos esse omnes demones, quibus gentilitas loco deorum eos ueneret. Quod quidem hoc modo demonstrare conabimur.

Omne quod bonum est non posse non potest, & e contra, quod malum est. Daemones autem & dii gentilium Saturnus, Iupiter, Iuno, Minerua & similes ac inuisibiles uirtutes, quae in simulachris & per simulachra operantur, non solum brutorum immolationibus animalium, quod iniustum & abominabile Theophrasto & Porphyrio esse uidetur, uerum etiam caede ac sanguine hominum summopere gaudent, quomodo igitur boni daemones isti erunt, & non scelesti atq; perniciosi spiritus.

Quod homines sacrificabant daemonibus usq; ad tempora Saluatoris.

CAPVT VII.

Incipiamus igitur latius ostendere, quantus error, quantaque impietatis putredo humanum genus ante Saluatoris nostri tempora detinebat, quae postquam incepit euangelium in orbe terrarum praedicari, minui sic coepit, ut Adriani temporibus in morem Solis euangelica iam coruscante doctrina apertissime dissoluta sit. Gentilium ergo ipsorum, ut adhuc fecimus uocibus ad declarandam praesentium temporum pestem utemur, quae adeo animos hominum inuaserat, ut quasi daemoniaci & a perniciosis profecto spiritibus agitati, liberorum sanguine scelestas placarent uirtutes. Ita pater unicum filium, dilecta mater filiam daemoni, tanquam ouem sacrificabant. Ita genus hominum, quod humanum esse natura cognoscit, ad furiosam immanemque crudelitatem a daemonibus impellebatur, quae ita se habere non modo apud Barbaros, uerum etiam apud Graecos omnis historia plena est. Nam & Rhodij hominem Saturno sacrificabant, quam rem magis temporibus postea mitigare uolentes, mortis supplicio aliquem damnatum ad saturnia usque conseruabant, quem in ipso festo uino grauato immolabant. In Salamina uero insula, quam antiquissimis temporibus Corroneam uocabant usque ad Diomedis tempora Agraulae Cecropis filiae homo caedebatur. Postea uero in templo Palladis Agraulae ac Diomedis (unum enim trium fuit) Diomedis homo immolabatur, qui ab adolescentibus ter

h iij circū

circum aram ductus tãdem a sacerdote hasta percussus, & in rogo impositus cremabatur. Quam rem Diphilus rex Cypri Seleuci temporibus abominatus, non hominẽ sed bouem Diomedii sacrificari statuit. Dæmon autẽ ille quicunq; fuerit, nõ inuitus bouẽ pro homine suscipiebat. Ita nõ multum interesse inter immolationẽ hominis atq; bestiaẽ uideretur. Manethus autẽ hystoricus, apud Aegyptios in Heliopoli homines immolatos fuisse in libris de Pietate testat, quẽ morem Amosis improbauit. Sacrificabant uero Iunoni tres in die, quos inquirebant, si mundi essent, quẽadmodum postea uituli. Ce reos autẽ offerri pro illis tres Amosis iussit. Dionysio etiam omadio apud Chios appellato, homo crudeliter discerptus sacrificabat. La cedamonios etiam Apollodorus scribit, hominẽ Marti sacrificare solitos, & Phœnices bellorum aut pestilentie calamitatibus amicis/ simos Saturno solebant immolare, quod omnes qui eorum historia scripserunt testantur, maxime autem Sachoniatho a Philone biblio in greecam lingua, ut in superioribus dictum est, traductus. Histrus quoq; qui Cretensem historiam collegit, Curetas scribit Saturno antiquitus pueros sacrificasse. Sed pallas qui optime omnium mitre mysteria ædidit, sic hac de re scripsit. Immolationes autem hominũ imperatoris Adriani temporibus ubiq; fere cessarunt. Immolabant enim prius in Laodicea Syria Palladi uirgo, nunc autem cerua, & arabes singulis annis puerq; immolantes sub ara sepeliebãt, omnesq; Græci communiter antequã in bella exirent, ut Philarchus histori/ cus tradidit, hominem immolabant. Prætereo Thracas & Scythas cæteraq; prisca. Verum etiam nunc quis ignorat in magna urbe La tini, Iouis solennitate hominem immolari? & usq; ad hunc diem nõ in Archadia solum Pani liceo, nec in Carthagine Saturno, sed omnes communiter homines cum dies statutus aduenerit, quo sacrificare hominem solebant, aram sanguine hominis spargunt. Philo etiam, qui Phœnicum historiam conscripsit, his uerbis in primo utitur li/ bro. Morem inquit prisca in magnis calamitatibus atq; periculis fu/ isse, ut ciuitatis aut gẽtis princeps, dilectissimum ex liberis ulciscen/ ti dæmoni quasi redemptiois præmium traderet, & sic traditum my/ stice jugularet. Sic igitur Saturnus rex regionis, quem Phœnices Israelem uocant, qui posteaq; hominẽ exiuit, ad Saturni stellam ad/ ductus

ductus est, cum ab Anobret nympha unicum haberet atq; charissimum filium leud, a re ipsa dictum (sic enim etiam nunc Phoenices unicum filium appellat) quia maximè atq; periculosissimo bello ciuitas premebatur, regio indutum ornatu super cõstructam, ad hæc preparatamq; aram immolauit. Nõ iniuria ergo eximium dicemus illum Clementē in libro, quo ad ueritatē gentiles adhortat, his v̄bis ista deplorasse. Crudeles immanesq; hominū hostes dī uestrī sunt, qui non solum amentia latantur nostra, uerum etiam modo per cõtemptionem certaminis, modo per cupiditatē uictoriæ animis uestris concitatis ad uoluptatem suam immolationes hominū postulant, qui multis nonnunq; ciuitatibus atq; gētibus, tanq; communes pestes & fulmina incidentes nõ cessarunt atrociter homines uexare, quousq; sanguine hominū placati sunt. Aristomenes em̄ Meseuius Ioui, quem illi appellant Ithometem, trecentos simul sacrificauit, in quibus Theopompus etiam Lacedæmoniorum rex fuit nobilis scilicet ac regia hostia. Tauroscythæ autem quoscunq; aduenas ceperint capiunt autem multos, qui fluctibus & tempestate ad eos depelluntur) Dianæ statim immolare solent, quæ sacrificia tragice in scæna Euripides decantauit. Monuimus v̄o in libro miraculorum collectionis in Pellæ ciuitate Thessalica hominem Achium Peleo & Chironi singulis annis immolatum fuisse narrat. Lycij etiam. Cræteses autem isti sunt, Ioui hominem immolabant, ut Anticlides scripsit. Lesbi quoq; Dionysio, & Phocenses Dianæ, alteros Doscida, alteros Phitocules historici hominem immolare solitos conscripserunt. Herechteus v̄o Atticus & Macharius Romanus filias suas alter Proserpinæ, ut Demaratus in primo tradidit, alter defensori dæmoni, ut Dorotheus in quarto italicarum rerum exposuit, immolare nõ dubitarunt. Perhumani uero dæmones, quomodo enim non scelestissimi sunt, & illi qui tanquam Saluatores inuocantur, & isti qui salutem ab insidiatoribus petunt, litareq; putant deis hominum iugulo: nec enim homicidij crimen effugiunt, etiam si Ioui hominem offerant. Cur igitur o prudentissimi bæluas fugimus: & si forte ursam aut leonem aut serpentem uidimus, statim resiliamus, ut poeta omnium maximus ait. Retro pedem cum uoce repressit.

Impro/

Improuisum aspris ueluti qui sentibus anguem
 Pressit humi nitens trepidusq; repente refugit
 Attolentem iras, & carula coëta tumentem
 Perniciosos autem damonas fraudulentos & pestes hominum ma-
 nifeste uidentes, a quibus liberi etiam uestri ad eadem petunt non
 fugitis: Hæc ille. Ego autem etiam Dionysium Halicarnasensem ui-
 rum Romanæ historiæ ac Italicæ peritissimum, huius sceleris testem
 adducam, qui in primo de Antiquitate italicæ, Iouem & Apollinem
 quoniam decima hominum immolata non fuerat, magnas Italis ca-
 lamitates induxisse his verbis scribit. Nullus in arboribus fructus in-
 quit ad maturitatem usq; permansit, sed immaturi omnes defluebant,
 nec spicæ semine replebantur, nec herbæ pecori sufficientes germi-
 nabant, fontes quoq; ipsi alij bibi non poterant, alij æstatis tempore
 deficiebant, & aut mulieres abortum patiebant, aut nati pueri man-
 ci & discerpti erant. Cætera quoq; hominum multitudo egrotatio-
 ne ac morte crebrius quàm solebant uexabatur, sciscitantibusq; ipsis quid
 in deos commiserunt quidq; facturi, ut ab his pestibus liberarentur,
 responsum fuerat, quia cum impetrassent quæ petierant, non reddi-
 derunt omnia quæ uouerunt. Sed maiora adhuc debent, quæ si red-
 diderint, conquiescent. Pelasgi enim & Aborigines nihil sibi terra
 producente uouerunt Ioui atq; Apollini, ex nascituris decimam se-
 partem immolaturos. Cessauit igitur postea talis calamitas, & illi foe-
 cundissimo rerum usi prouentu, decimam nascetium omnium par-
 tem sacrificabant. Hæc Mirsinus Lesbicus non Pelasgos aut Abori-
 gines, sed Thyrenos passos fuisse narrat. Responsum igitur recita-
 tum magna omnes ambiguitate tenebatur. Senior deinde quidam
 aliarum rerum primitias dixit recte dijs consecratis fuisse, nullam au-
 tem ex hominibus partem, quam dii maxime diligunt esse immola-
 tam. Quare calamitatibus semper inquit uexabimur, nisi ut cætero-
 rum animalium, sic hominum primitias sacrificabimus. Hanc senis
 orationem cum alij probarent, alij plenam insidiarum putarent, scisci-
 tari rursus per oracula placuit, si hominum decimam sacrificare dijs
 gratum esset. Deo autem annuente, magna seditioe uexati sunt, &
 tunc primus primates ciuitatum & reliqua multitudo atroci suspi-
 cione, ne dolo ista primates facerent commota, scissi atq; diuisi sunt,
 o migra/

bantq; multi, imo uero quasi amentia furentes pellebantur & pellebant, multaq; ciuitates desitutæ pene fuerunt. Sequebantur enim fugiētes filios, qui genuerunt, & fratres cognati, & propinqui propinquos, ita ex Italia fugientes, Græciam & Barbariam repleuerūt, quod malum non paucis annis Italiam uexauit. Nam & ciuitatum principes tum seditionem timentes, tum religioni satisfaciendū putantes ab adolescentibus, qui ad iuuentam in annos proueniebant, primitias deligebant. Et paulo post. Afferunt autem Saturno in Italia, priscis temporibus ita sacrificatum fuisse, quemadmodum apud Carthaginenses antequam urbs eorum dirueretur. Celti uero ad hæc usq; tempora & occidentaliores fere omnes homicidio sacrificant. Hercules autem fertur primus in Saturnino ara adificata intemeratas hostias immolasse, ac legem qua homines sacrificabantur reuocasse, & ne quasi, patrio ritu neglecto, superstitione inani incolæ turbarentur, simulachra pro uiuis hominibus, quos influentia Tyberis projiciebant hostiarum ornata, modo in Tyberim immittere docuit, quæ res a Romanis temporibus quoq; nostris idibus Maijs diligenter fieri solet. Ea enim die pōtiffices animalibus primo secundum leges immolatis, uirginesq; uestales, prætores, aliq; ciues quos sacris adesse fas est, xxx. simulachra hominum, q̄ argiuos appellant, a ponte sacro in Tyberim demittunt. Hæc Dionysius. Diodorus x̄o consentanea istis in uigesimo hystoriæ uolumine Carthaginensibus ac Agatocle Tyranno Sicilia post mortem Alexandri Magni primi Ptolemæi temporibus obsessis his uerbis conscripsit. Dicebant autē Saturnum illis iratum fuisse, quoniam prius ipsi excellentiores ex filijs suis sacrificabant. Postea x̄o clam empris infantibus atq; eductis, liberorum loco immolabant. Cumq; diligenti facta inquisitione, multi ex suppositis inuenirentur sacrificari, facile animis induxerunt, ut crederent ad obsessionē urbis hostes idcirco diuinitus missos fuisse, quoniam priscos deorum honores non seruarent. Itaque deos placare studentes, ducentos ex nobilissimis adolescentibus publice sacrificarunt. Tercenti x̄o aliq, quoniam suspectos se esse uidebant, sponte se tradiderunt. Erat autem apud eos aenea Saturni statua magnitudine mirabilis, cuius manus in terram extense ita erant in gyrum, ut qui ad eum prouenire adolescentes cogebant, ingen-

ingul

i tem

tem foueam igni repletam inciderent. Iure igitur Hebraeorum scriptura reprehendit eos, qui moribus patrum contemptis, haec imitati sunt, dicens. Immolabantque filios atque filias suas daemonibus, in factaque terra est in sanguinibus, & contaminata in operibus eorum. Arbitror iam per ea quae dicta sunt satis patere, non bonorum daemonum inuentionem fuisse priscam illam, & primam simulachrorum institutionem, & uniuersam religionem gentilium, sed perniciosorum omnino atque scelestorum. Itaque uerus profecto inuenitur propheticus ille sermo. Omnes dii gentium daemones. Apostolicum etiam illud quo dicitur, quia quae gentes sacrificant, daemonibus non deo sacrificant. Et certe si quid boni in deis gentilium esset, amatores profecto iustitiae salutare & benefactores hominibus essent, nec humano sanguine gauderent. Sed responsis & omnibus modis a cede humanum genus repellerent.

Quod mali daemones ad omnia flagitia & facinora homines impellebant. CAPVT VIII.

Quod uero maligni ad ista daemones humanum genus intruserunt, quis per se ipsum pateat, tamen inde quoque apertius uidebis, si adulteria & fornicationes gentilium, quae usque ad hunc diem in Heliopoli Phoenice, multisque alijs in locis peraguntur, in mentem tibi ueniant, quasi enim primitias quaedam dijs debitas turpissimas huiusmodi operationes in templis offerunt. Nam si nec homines quidem modesti ac mites caedibus & stupris laetantur, quanto magis dii aut boni daemones ab his rebus erunt alieni? Si vero quispiam obijciat malignos quidem esse daemones eos, qui haec petunt, alios autem illos bonos, quos maxime tanquam Saluatores uenerant, querendum ubi nam isti Saluatores sui, quos colunt sint, & non possunt malorum uim ab huiusmodi facinoribus atque flagitijs auertere. Quomodo autem boni sunt, si malos daemones non depellunt? si cultoribus non auxiliantur? Aut cur humanum piuumque hominum genus atrocitate malorum daemonum uexari permittunt? Cur etiam non admonuerunt homines non ut deum honorare, sed ut perniciosum daemone odisse illum, cui haec iniqua & turpia placeant? Quomodo ergo uerum isti deum colunt, qui nec Rhodijs, nec Salaminis, nec Heliopolitanis fugiendos esse prauos daemones signifi

significauit: nec malignū Iunonis spiritum, cui tris quotidie hoīes sacrificari solitū ab historia didicimus, contemnendum esse unq̄ dixit, nec Chios docuit, ne mēbratim crudelissime discerptum hominē Dionyso immolarēt, nec Tenedos similiter: nec prohibuit Mautorti hominē ubiq; offerri: Cur igit̄ eum colūt, qui uel liberos prauis dæmonibus iugulantes, nequaq; defendit, nec dixit in Laodicea Syriæ, ubi singulis annis uirgine litabatur, perniciosum dæmonem habitare, nec in Lybia atq; Arabia, ubi adolescentem sacrificantes, sub ara sepeliebāt. Hæc omnia uerus deus quē colunt, quomodo nō admonuit faciunda nō esse. Incestus etiam & adulteria uerus ille ac bonus deus quomodo nō docuit uero deo & bonis dæmonibus placere non posse: qđ nullus unq̄ preterq̄ uerus profecto deus noster, qui solus deus est, fecisse inuenit, Is enim per Mosē uniuersos præmonuit hoīes, nō esse colenda dæmonia, ecōtra ŷo repellenda contemnendaq; tanq̄ perniciosissimos spiritus, templaq; ipsorū ac cærimonias qbus honorant, sic esse delenda, ut nulla eorū extet memoria, qui adeo maleficiose humanū genus inuaserūt, tantamq; uictoriam amentia hominum cōsecuti sunt, ut si colligere in unum, q̄ ab historicis suis dicunt̄ uolueris, uniuersum istis scelestis orbē spiritibus subiectū fuisse inuenies, Græciam, Africā, Thraciā, Scythiā, prudentissimorū Atheniensium gentē, ipsam quoq; magnā urbē, siqdem etiam ibi dialibus homines iugulabant. Rhodum præterea, Salamina, insulas omnes, Chium, Tenedum, Arcadiā, Lacedæmona, Aegyptum, Phoeniciā, Libyam, Syriam, Arabiā, ubiq; usq; ad tēpora Saluatoris nostri, tam animalium, q̄ hominum cæde, & turpissimis pollutionibus perniciosissimos dæmones placabant, neque prius uitam hominum hæc mala reliq̄runt, q̄ Saluatoris nostri doctrinæ fulgor orbem illustrauerit. Historicos em̄ suos iam audiui mus ad Adriani usq; tempora, facinora & flagitia illā fuisse protensa. Eius uero imperatoris temporibus turpitudinem hanc omnem intellectā atq; contemptā fuisse. Illo uero maxime tempore salutaris euangelij p̄dicatio per orbem in modum fulguris cōruscabat. Mentuntur autem, quando rebus uicti prauis, se dæmonibus sacrificasse negant, Illos enim adorabant, illis homines cædebant, ad honorem illorum turpissima admittebāt flagitia, quos deos maximos &

i ij puta/

2. DE PRAEPARATIONE EVANGELICA.

putabant & appellabant. Saturnum enim, Iouem, Martem, Dionysum, Iunonem, Mineruam, Venerem, & sapientissimum atq; pulcherrimum Apollinē, optimos & maximos deos, ac deniq; Saluatores esse praedicant. Isti ergo perniciosissimi, illi daemones sunt. Nā si huiusmodi sunt, qui caede hominū gaudent (gaudent autem isti, quibus nisi homines immolentur, ferre nō possunt sceleratissimi certe spiritus esse conuincunt, siue ipsi talibus gaudeāt, quod dubitari nō potest, siue alijs hac offerri permittant. Cur enim si boni sunt spiritus, his sceleribus malignos placari daemones iubentur? cur adeo errare homines patiuntur, ut ad colēdos prauos daemones ignorantia deductos despiciantur? Cur huiuscemodi humanum genus seruire spiritibus nō dedignant, cum oporteat si boni dī sunt, longissime ab hominibus omnem falsam religionem diuina sua uirtute, praedicationeq; integra pellere? An pater bonus non negliget filium a prauis hominibus circūrentum, nec humanus dominus seruū, nec dux belli ad captiuitatem suos milites duci patietur, si aliquo eis poterit modo prouidere, nec pastor lupis pecudes tradet. Dī autē boni, qui miseros ut dicunt homines tetantur, qui pastores & Saluatores, reges, patres, & domini nuncupantur, inimicis daemonibus quasi atrocissimis baeluis homines, a quibus pie coluntur, crudeliter trucidandos tradent, nec propugnabunt & protegent imbecillum genus hominum, nec hostes & prauos spiritus tanq; immanes bestias longe a grege hominum fugabunt, nec docebunt homines, qui se, remq; suam illis commendant, non colendos, sed fugiēdos esse prauos spiritus? Quando igitur hoc nec faciunt, nec unquā fecerunt, imo uero e contra, oraculis atq; responsis suis homines immolari sibi petent, & turpissima flagitia in templis offerri, re ipsa patet pessimos & iniquissimos esse natura. Ad haec quomodo deus aut bonus aliquis daemona gentibus unquam adorabitur, si bonum malum nunquā conuenire potest, nisi lucem ac tenebras ad idem eōcurrere posse contempdat. Quomodo autem dī sunt, aut omnino boni daemones, qui bonitate ab hominibus superantur? Iniquum enim Porphyrius scripsit, non dico homines solum, sed etiam quod multo minus est, animalia bruta occidere. Quare immolationes huiuscemodi modesto atq; prudenti uiro fugiendas, nec placandos spiritus sanguine

guine, sed animi uirtute repellendos consulebat. Mundum em̄ ani/
mum non inuadunt, quoniam eis dissimilis est.

Quod omnibus contemptis, deo inhærendum est.

CAPVT IX.

SI uero ciuitatibus necesse est hos etiã placare, nihil ad nos. Ci/
uitates enim etiam res externas, ut diuitias, & omnia que cor/
poris sunt, ut formam, bona esse confirmat, & horum contra/
ria mala. Pauci enim sunt in ipsis, qui animæ curam habeant.
Nos autē, quantū nobis possibile est, istis nō indigemus, sed omni
studio atq; opera deo similes fieri conamur. Quod fieri solet perfe/
ctiore uirtute, & uera de rebus opinione. E contra uero, prauis tam
dæmonibus q̄ hominibus, & omnibus qui caducis atq; materiali/
bus rebus gaudent, dissimiles esse studemus. Nō iniuria igit̄ philo/
sophus & dæmones contemnere debet, & diuinationes negligere.
Ea enim, quæ homines uaticinationibus petunt, negligit. Nō ergo
de matrimonio, non de mercibus, non de seruo, non de furto, nō de
alijs inanibus rebus, quas falsa opinione homines capiunt, ab extis
animalium quæret, sed ipse per se ipsum deo accedens, æternam so/
lummodo uitam quæret, quã toto animo desyderat. His v̄bis Por/
phyrius auguria & auspicatus & uniuersam diuinationem, quam
multi admirant̄, falsa opinione hominum constare aperte ostendit,
quibus philosophum nullo modo indigere dicit. Si ergo modestus
prudensq; uir ea fugit, quibus dæmones placantur, q̄ sunt gētilium
sacra sanguine animalium cōfecta, nemo priscorum prudens ac mo/
destus inuenit̄. Omnes enim ut diximus, ante Saluatoris nostri aduē/
tum, uel hominū sanguinem dæmonibus offerebant. Nemo ergo
secundū Porphyrium, prudēs modestusq; gentilium fuit. Præterea
ipse rationē sequens, sacra dæmonum refutat, & m̄undo animo esse
hortat̄, quem dæmones inuadere nequeunt, quoniã dissimiles sunt.
Apollo v̄o deus suus rursus enim homini cōparatus, inferior repe/
rietur p̄niciosissimo dæmoni, q̄ uidelicet ei amicus sit, pernicioso
enim perniciosus amicus est, sacrificandum consulit, quod ipse in li/
bro de responsis conscripsit. Cum enim uates festinaret quod que/
rebat inspicere, Apollo ei respondit, munera prius dæmoni offeren/
da esse dicens. Ratio autē humana duce, naturã his contraria facien

94 DE PRAEPARATIONE EVANGELICA

da probat, mundiciam scilicet animæ adhibendam, & sacrificandum non esse dæmonibus, quoniam purum mundumque aggredi non possunt, cum dii similes sint. Quod si prudens & modestus uir est, quod dæmonibus non sacrificat, qui suis responsis sacrificandum consulit, qualisnam sit, per te ipsum considera. Pessimi ergo atque perniciosissimi sunt, qui cæde ac sanguine hominum gaudent, quem morem si quis laudat, is omnes homines qui modo uiuunt, uituperat. Quod si prudenter nostram tempore huiuscemodi rem contempserunt, prorsus omnes stultissime id faciebant.

Quod omnibus contemptis, deo inhærendum est.

CAPVT. X.

His omnibus hac luce clarius patet, non dii, non boni dæmones, sed longe ab omni bonitate remoti, hostes ueri dei perniciosi atque impij gentilium esse deos, a quibus nemo præter dominum nostrum Iesum Christum, humanum genus eripuit, qui euangelio suo uniuersis Barbaris, simul & Græcis huic morbo medetur, & a durissima antiquissimaque seruitute liberat, ac ad ueram conuocat libertatem, ad quam curriculo tendere magna uoce omnibus prædicat clamans. Spiritus domini super me, propter quod misit me euangelizare pauperibus, misit me sanare contritos corde, prædicare captiuis remissionem, & cæcis uisum. Et rursus. Educere ligatos e uinculis, & e domo carceris sedentes in tenebris. Hæc enim ab antiquissimis temporibus uera Hebræorum oracula redemptio- nem nostram, & cæcæ mentis illuminationem prædicentia confirmabant futuram, unde nos Saluatoris nostri gratia & patrocínio confirmati, a flagitijs ad modestiam, & ad prudentiam ex amentia liberi iam a dæmonum seruitute nec sacrificabimus unquam, nec seruiemus dijs gentilium, a quibus (proh dolor) oppressi tenebamur, nunc quia liberati, euangelica doctrina ad Saluatorem nostrum dominum, & benefactorem creatorem & regem uniuersi adducti sumus, quem pie adoramus, non ut demonibus uideatur, sed ut ab euangelica doctrina didicimus, qua nutriti, prauos demones atque perniciosos facile fundemus. Nam castitate & bonis moribus nixi, eamque uitam mundiciam adhibentes quam nobis Saluator tradidit, nequaquam illos timebimus, qui mundum aggredi animum, quoniam dissimiles sunt, nequeunt, ut phi-

ut philosophus cōcedēbat. Sed neq; diuinationis indigēbimus, neq; aruspices interrogabimus, nec quicq; penitus dæmoniācum perscrutabimur. Quorum enim gratia hęc petuntur, ea nos cōtemnere Christus docuit, illaq; solummodo desyderare iussit, de qbus nemo aruspex, nullius hostiæ exta significare aliquid poterunt, quę solus Saluator noster uerbum dei, quod semper cum deo patre est, omnibus significauit, qui animum atq; mentem suam domicilium illi constituerūt, de quibus ipse dicit. Habitabo in ipsis, & ero sibi deus, & ipsi erunt mihi populus. Hęc de prauitate dæmonum, quos & deos appellant, dicta sufficiant.

De Transmutatione prauorum dæmonum & operatione
CAPVT. XI.

NVnc uideamus quēadmodum cum esum carniū Porphyrius exterminet, apertissime prauos istos dæmones in multas figuras & formas ut homines seducant, trāsmutari, bonorumq; ut cupiditatū inflammatione multitudinem alliciant, persuadeantq; deos esse cum nō sint, effigiem assumere confirmet, quos tantū ait potuisse, ut sapientissimos poetas & philosophos cōplures decaperint, quorum eloquentia multitudinē euerterunt. Præterea omnes maleficas artes ab ipsis dæmonibus inuentas fuisse, ad uoluptatemq; homines impulsos, ut titillatiōe obcæcati, primum eorum spiritum summum deum putarent. Sed uerba eius ascribamus. Quęcunq; inquit animæ uitij subiectæ appetitu feruntur iræ cōcupiscentiæq; seruientes, in naturam dæmonum conuertuntur, ac perniciosæ sicut illi fiunt. Sunt autem sicut & dæmones inuisibiles atq; insensibiles humano sensui. Non enim habēt corpus, quod soliditate sua sentiri possit, nec formam omnes unam, sed multis atq; uarijs transmutati figuris, modo apparent, modo inuisibiles sunt. Spiritus autem, quia quidem corporalis, & passibilis, & corruptibilis est, quia uero animæ colligatus est, longo temporis spacio perdurat. Aeternus autem esse non potest, quoniam mutatur & defluit. Proportionati autem sunt bonorum spiritus, sicut & corpora fuerunt, malorum autem improportionati. Dæmones igitur uitij dediti, quicquid male excogitare ac efficere possunt, libenter aggrediunt, uiolenti enim omnino atq; simulatores cū sint,
prua/

priuatiq; luce meliore insidiose aggrediuntur, nunc occulte adulan-
 tes, modo manifestius cogentes. Et paulo post hæc inquit, Ac simi-
 lia faciunt a uera opinione de cultu deorū ad se ipsos transferre cupi-
 entes, omnibus enim gaudet malis, & deorum assumpta persona te-
 meritate nostra fruunt. Alliciunt enim multitudinē ardore cupiditatis,
 diuitiarum, potentia, uoluptatum, inanis præterea gloriae ap-
 petitione, unde seditiones, rixæ, bellaq; nascunt, quodq; omnium pes-
 simum est, deos etiam ipsos, & primum uniuersi deum similibus ser-
 uire uitijs psuadent, ita omnia fursum deorsumq; perturbant, Cre-
 dunt enim eis non solum uulgus, sed multi etiā philosophorū alteri al-
 teris causam præbentes. Qui enim philosophi communes opiniones non
 contempserunt, ad impietatem uulgi delapsi sunt, multitudo etiā uicis-
 sim consentanea impietatis suæ a philosophis uerba percipiens, in fal-
 sa de dijs opinione confirmata est. Nam poësis, quoniam in uerbis so-
 nantibus & cōpositione magnifica utitur, persuasit, imo & inflam-
 mauit homines ad impietatem, ita seducti non possunt perspicere, nec
 bonitati nocere, nec prauitatem iurare unquam posse. Nam non potest
 caliditas, ut Plato ait, frigiditatem inducere, nec frigiditas calidita-
 tem, sic nec iustitia nocere potest, iustissimus autem omnium deus
 est, non esset enim deus, nisi esset iustus. Quare alia quedam est uir-
 tus bonorum demonum, alia malorum. Qui enim ad nocendum nati
 sunt, & istud omnibus peragunt uiribus bonis contrarij sunt, contra-
 ria & in eodem esse non possunt. Ab istis autem maleficæ quoq; ar-
 tes constitutæ sunt, hos enim summopere & præsertim istorum
 malefici omnes uenerantur. Hi pleni sunt omni falsa phantasticæ
 uisione, qua facile decipiunt, monstra quædam & prodigia sensui
 & imaginationi præponentes, unde amatoria & incentiua libidinum
 præparantur, quibus omnis luxuria, & diuitiarum copia, & inanis glo-
 ria cumulus cōparari atq; acquiri credit, hac falsitate homines deci-
 piunt. Dii enim esse uolunt, cum nidore carniū & fumis gaudeant.
 His enim uaporibus cōfirmari & roborari uidentur. hæc omnia eius
 sunt, qui exactissime ista sciebat. Prænomīnatus enim philosophus
 qui maxime omnium ista scrutatus est, prauos dæmones omnes, qui
 sanguine prævalent, appellauit, & multitudinē a poetis & nonnullis
 philosophis persuasisse falso bonos uideri asseruit.

Qui

Qui sunt principes demonum secundum Porphyrium
CAPVT XII.

Idem declarat malignorū demonū principes Serapin & Proserpinam esse, diuina ꝛo scriptura Beelzebub prauitatis principem appellat. Sunt autē uerba eius hæc in libro Responsorū cōscripta. Malignos omēs dæmones nō temere Serapidi subiijcimus. Non enim factorum eius symbolis solummodo persuasi sumus, uerum etiam, quia quæcunq; alliciunt & quæcunq; repellunt, Plutoni attribuunt, ut in primo libro mōstrauimus. Serapis autem apud Aegyptios is deus est, qui apud græcos Pluto nuncupatur, idcirco prauis dæmonibus iste princeps est. Nam iste symbola quoq; dedit hominibus, quibus dæmones expellunt, iste supplices docuit, quomodo brutorum assumpta figura, dæmones hominibus insiliunt. Vnde apud Aegyptios & ceteros omnes, q̄ prudentes in agendis cõrimonijs deorum esse uidentur, corrigiæ in templis irumpuntur, & animalia ante inuocationē deorum expulsa, multitudine cæduntur, ita domo ceteris rebus uacua, & munda spiritu, & sanguine animalium deus inuocatur. Sunt autem corpora hominum istis plena, & maxime illorum, qui delicatis cibus uiuunt. Comedētibus em̄ nobis adueniunt, & inhaerent corpori, idcirco ieiunium & castitas maxime laudantur, non quia principaliter deus bonus istis placet, sed ut recedant illi, qui sanguine & immundicia gaudētes, ut his fruantur, in utentium corpora ingrediuntur. Certum enim est, q̄ uehemens caducarum rerum cupiditas, & appetitiui spiritus impetus non aliunde, quam ex præsentia istorum maxime creseit. Quare cū appetitio nimium inflammata est, & uoluptatis ardor animum ita exagitat, ut omnis cogitatio ad exteriora uagetur, tunc huiusmodi dæmonum præsentium esse cognoscas, quorum præsentia facit, ut appetitiuus spiritus in corpore nostro multiplicetur. Et paulo post. Nunq̄d ait isti sunt illi dæmones, quorum princeps Serapis est: Symbolum em̄ etiā horum triceps canis est, ille scilicet qui in aqua, terra, & aere tribus his elementis uersatur perniciosissimus dæmon. Is em̄ ceteros dæmones tanq̄ princeps expellit. Sed Proserpina etiam dæmonum princeps est, quia in tribus his elementis plurimum potest. Et post pauca. Vnum inquit Proserpinæ responsum si apposuerō,

k uolumē

uolumen istud concludam.

Naturæ triplicis ego sum lucina puella.
 Taurea itemq; triceps missæ cælo aurea phœbe
 Quam multæ uariant formæq; trinacq; signa
 Quæ terna & simulachra fero terræ, aeris, ignis,
 Quippe meis atris terrarum est cura molossis.

EVSEBII PAMPHILI LIBER QUINTVS.

Quod potentia demonum per aduentum Saluatoris est
 adiecta. CAPVT I.

Einde, Quinam sint canes atrî clare interpretatur,
 dicens perniciosos dæmones sic appellari. Verum
 & si fatisa superioribus pateat, nō bonos, sed perni-
 ciosos dæmones, quasi deos a gentilibus cultos, nō
 tamen erit ab re, quoniam multi ad huc imbecilli/
 tate quadā animi seducuntur, religionem patrum
 laudantes, cum latius eandem rem ostendere, a qua non ab alio q̄ a
 prædicatione Christi liberati sumus. Ipsi enim fatentur temporibus
 Saluatoris nostri oracula sua cessasse, & mortem nonnullorum dæ/
 monum accidisse, & ad hæc, ut in superioribus patuit, post euange/
 licam doctrinam dijs offerri homines improbatum esse. Adijcien/
 dum autem est non solum superstitionē dæmonum ruisse, uerum
 etiam multos atq; uarios principatus cessasse. Fere enim per omnes
 ciuitates & castella, reges & tyranni antiquitus erant, ita ut nō pau-
 ciores principatus essent, q̄ ciuitates, facileq; a dæmonibus impulsi,
 alteri in alteros insurgabant. Sic depopulationes regionum, obsidi/
 ones urbium, & seruitus maxima uigebat in morem iumentorum
 captiuis seruiētibus. Vnde facile consideratū est, q̄ ingens ante Sal-
 uatoris nostri tempora humanum genus calamitas præmeret. Que
 omnia diligēter in unum collecta, si non ante cessasse considerant.
 nec per successionem unum post alterum defecisse, sed omnia simul
 quasi terremotu facto, post Domini nostri resurrectionē ruerunt,
 quomodo nō oportebit euangelicæ ac ueræ salutaris doctrinæ my-
 sterium admirari, cuius prædicatione factum est, ut creatori & soli
 uero deo per uniuersum orbem ædes constitutę sint, ubi tam uetus
 q̄ noua